

О.М. ЧЕБОТАЄВА,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри культурно-дозвілдової
діяльності ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Одним з найсуттєвіших факторів економічного зростання Європи в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. стала її **імміграційна політика, заснована на принципі мультикультуралізму**. В широкому сенсі слова **мультикультуралізм означає сукупність політичних практик, спрямованих на управління культурною багатоманітністю** [5, с. 58; 6]. В європейському варіанті це виявилось у створенні європейськими державами максимально сприятливих умов для збереження культурної ідентичності іммігрантів. Останніми виступали і виступають переважно вихідці з країн Північної Африки, Близького Сходу, Передньої, Центральної та Південної Азії, тобто колишніх колоній, які Британія і Франція звикли розглядати як свій власний історичний простір, незважаючи на суттєві релігійно-культурні відмінності. Так само й Німеччина звикла сприймати турків як своїх постійних політичних партнерів.

Зацікавлені в подоланні наслідків депопуляції населення через трагічні втрати часів Другої світової війни, а потім – через різке скорочення народжуваності в останні десятиліття ХХ ст., європейські уряди вжили заходів щодо збільшення робочих ресурсів своїх країн, стимулюючи приплив трудових мігрантів двома своїми мультикультурними зобов'язаннями:

- 1) забезпечити однаковий рівень життя для етнічних меншин і для решти населення країни;
- 2) забезпечити меншинам можливість вільного вибору між своєю етнічною ідентичністю та європейською культурною ідентичністю.

В основі мультикультуралізму лежить дуже симпатична ідея про те, що **різні культури можуть не лише співіснувати, а й взаємозбагачувати одна одну**, утворюючи, врешті-решт, **єдиний культурний простір гармонійного поліетнічного суспільства**. Навряд чи можна знайти якісь етичні заперечення цій гуманістичній ідеї. Проте, з часом в системі міжкультурних комунікацій європейського суспільства виявилися кризові симптоми, які, на жаль, зберігають стійку тенденцію до свого посилення. Безперечно, вони не стосуються всіх колишніх іммігрантів, бо чимало з них перетворилися на добропорядних єврогромадян й навіть увійшли до складу західної еліти, як, наприклад, Амартія Сен – індійський економіст, професор Кембриджського університету, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки за 1998 рік. Будучи радником ООН з програм людського розвитку, він приділяв

надзвичайну увагу проблемам мультикультуралізму, зокрема, й з тієї причини, що був обізнаний з ними зсередини, з власного досвіду [1; 5, с. 64–65, 68].

Однією з таких проблем для Європи є те, що общини іммігрантів схильні розвиватися як окремі ізольовані співтовариства. Користуючись розвиненою соціальною системою та ліберальними цінностями Заходу, іммігранти не надто прагнуть вивчати мову та культуру країни, що їх прийняла. І що зовсім вже є неприйнятним і трагічним – це **поширення ідей джихадизму**, тобто «священної» війни з немусульманами серед нащадків колишніх іммігрантів, тобто серед тих поколінь етнічних меншин, що народилися вже в статусі єврогромадян. Вибух в лондонському метро 7 липня 2005 року, під час якого загинуло 56 осіб, був для британців відкриттям свого вітчизняного ісламського тероризму – тим прикрішим, що Британія дуже активно підтримує свої етнічні меншини щодо збереження їх віри, мови і звичаїв [4, с. 37–38; 6]. Опитування, проведені в Британії, виявляють досить високу долю британських мусульман, що самоідентифікуються спершу саме як мусульмани, а вже потім як британці. Причому молодь більш схильна робити такі заяви, аніж її батьки. До того ж іноді вона заражає радикальним ісламізмом своїх англосаксонських ровесників. Отже, не дивно, що «інтербригади» ІДІЛ мають можливість поповнюватись, зокрема, й вихідцями з європейського континенту.

З усіх європейських країн заходи щодо інтеграції іммігрантів в мейнстрім європейських культурних цінностей найактивніше вживає Франція. Це єдина європейська країна, чисельність населення якої, згідно розрахункам демографів, буде продовжувати зростати навіть за умови нульової міграції. Може цим і викликана її порівняльна рішучість щодо культурної асиміляції мігрантів. Політика Франції спрямована на те, щоб кожний житель країни в громадських місцях дотримувався єдиних світських правил поведінки. В 2004 році було заборонено використання відвертих релігійних символів, зокрема, традиційної мусульманської хустки – *хіджаба*, в державних школах Франції. Останні розглядаються як **секулярні заклади**, відокремлені від будь-якої релігії та церкви [4, с. 39]. В 2011 році у Франції було прийнято закон, що забороняє в громадських місцях носити одяг, який закриває обличчя. Французький кінематограф активно пропагує ідею міжетнічних шлюбів та інших форм міжкультурної комунікації. Проте, гармонійного соціального партнерства на основі сучасної французької полікультурності поки що не склалося.

В 2005 році Франція переживає так звану «осінню пожежу» – погроми і масове підпалювання автомашин іммігрантами з колишніх французьких колоній. Президент Жак Ширак визначив це явище «кризою цінностей, свідомості та ідентичності» [2, с. 1]. Такими ж неспокійними виявилися 2006–2007 рр.

Наступним потрясінням, що набуло загальноєвропейського резонансу, став розстріл редакції сатиричного журналу «Charlie Hebdo» 7 січня 2015 року. Символічний збіг полягає в тому, що в цей самий день у французьких книгарнях з'явився роман хедлайнера сучасної французької літератури, лауреата Гонкурівської премії Мішеля Уельбека про прихід ісламістів до влади

у Франції в 2022 році. Назва роману «**Покірність**» в контексті твору отримує щонайменше три варіанти тлумачення: 1) схильність французьких інтелектуалів до конформізму; 2) слабкість європейського християнства перед обличчям ісламської експансії; 3) слово «іслам» в перекладі з арабської буквально означає «покірність» [3].

Актуальність порушеної Уельбеком проблематики посилилась в наслідок терактів, що були здійснені 13 листопада 2015 року одночасно в декількох районах Парижу (стадіон Stade de France, бульвари Шарон і Вольтер, концертний зал Bataclan; загалом в зазначеній рекреаційній та культурно-дозвіллевій зоні загинуло 130 осіб і ще 350 дістали поранення).

В 2015 році до проблеми ісламського тероризму додалася проблема біженців, яка, крім економічного та політичного аспектів, містить в собі дуже суттєвий культурний складник. Групові напади на жінок, здійснені мігрантами в новорічну ніч у німецькому Кьольні, викликали у європейських учасників інциденту реакцію, що в категоріях культурології визначається поняттям «**культурний шок**». Це не метафора. **Це стан фрустрації, пригніченості, розгубленості, який виникає внаслідок втрати особою звичних для неї форм комунікації, її зрозумілих знаків та символів** [7, с. 230–231]. Втрата спричинюється саме культурними різницями, культурними розбіжностями. В даному випадку вони були пов'язані не з радикальними настроями джихадизму, а з абсолютно різними системами гендерних уявлень про припустимі та неприпустимі форми комунікації чоловіків і жінок, що історично сформувалися в європейському та мусульманському суспільствах.

Мусульманське суспільство засноване на чоловічому домінуванні, яке утверджується та презентується в деяких ісламських країнах через систему досить специфічних звичаїв, правил і норм поведінки. Те, що було вчинено в Кьольні, арабською мовою називається «taharrush ġama'ī» (перекладається як «переслідування», «приставання»). В країнах Північної Африки поширюється, принаймні, з 1950-х років. Має статус чоловічої гри, проте закінчується для жінок справжнім згвалтуванням. Може кваліфікуватись як системна реакція мусульманських чоловіків на спроби жінок відхилитися від традиційно предписаних їм норм поведінки та порушувати питання про жіноче рівноправ'я [8]. «Taharrush ġama'ī» вже достатньо системно практикується мігрантами й в самій Європі. Виходом з кьольнського шоку став через декілька днів після події спалах громадського обурення в соцмережах, а потім на вулицях європейських міст. З'ясувалося, що аналогічні з кьольнським інциденти мали місце в Гамбурзі, Штутгарті, Цюріху, Зальцбурзі, Хельсинки, а також під час Стокгольмського молодіжного музичного фестивалю.

З іншого ж боку, слід розуміти, що **без спеціальних адаптаційних заходів мігранти самі знаходитимуться в ЄС в стані перманентного культурного шоку**. Принципові культурні розбіжності з європейцями знову штовхатимуть їх до самоізоляції у відокремлених гетто з тими ж негативними наслідками, про які говорилося вище. Ці розбіжності не зводяться лише до гендерного аспекту. Вони криються в безмежній кількості дрібниць культури повсякденності, проте набувають принципового значення саме в контексті

міжкультурних комунікацій, оскільки кожна культура являє собою складний цілісний організм, в якому всі елементи пов'язані як між собою, так і з глибинним смисловим центром, яким, власне, й визначається культурна ментальність.

Отже, проблеми мультикультуралізму не зникнуть найближчим часом з європейського порядку денного. Вони хвилюватимуть громадськість, політикум, науковців, концентруючи дискусію навколо двох основних полюсів:

1) політика мультикультуралізму приречена на провал через обмеженість її можливостей, а також через певні загрози, що можуть бути її логічним наслідком; вона не здатна запобігти соціальних конфліктів й навіть сама їх провокує;

2) політика мультикультуралізму є виправданою та підлягає удосконаленню; супутні конфлікти та суперечності можуть бути пов'язані не з нею самою, а з недостатністю заходів, що вживаються, та невмілим їх застосуванням.

Культурна багатоманітність становить один з головних викликів сучасної епохи й повинна бути визнана закономірним об'єктом соціально-культурних досліджень, особливо якщо враховувати глобальний і, в той же час, варіативний характер мультикультурної реальності. Глибоке і всебічне дослідження проблем мультикультуралізму, стосовно України зокрема, ми вважаємо одним з перспективних напрямів подальшого розвитку культурологічної науки.

Список використаних джерел:

1. Амартія Сен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрана.
2. Амелин, В. Французская осень 2005 года... [Текст] / В. Амелин // Этнопанорама. – 2005. – № 3–4.
3. Володарский, Ю. Vive la France [Текст] / Ю. Володарский // 2000. – 2016. – Еженедельник № 7 (760). – 19 февраля. – С. 2–3.
4. Галеева, А. Мультикультурализм, по-видимому, мертв. Что дальше? [Текст] / А. Галеева // Обсерватория культуры.– 2007. – № 6.
5. Ле Коадик, Р. Мультикультурализм [Текст] Р. Ле Коадик // Этнопанорама. – 2005. – № 3–4.
6. Мультикультурализм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрана.
7. Подольская, Е.А., Лихвар, В.Д., Погорелый, Д.Е. Кредитно-модульный курс культурологи [Текст]: Учебное пособие / Е.А.Подольская, В.Д. Лихвар, Д.Е. Погорелый - 6-е изд., перераб. и доп. – К., 2007.
8. Рублёв, Е. Европа и мультикультурализм. Факты к размышлению [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35231046>. – Назва з екрана.